

DIALOGUL INTERRELIGIOS CA INSTRUMENT AL PĂCII ȘI ARMONIEI SOCIALE

Pr. Prof. univ. dr. habil. Constantin Claudiu COTAN,

Universitatea „Ovidius” din Constanța, România

claudyu_cotan@yahoo.com

ABSTRACT: *Interreligious dialogue as an instrument of peace and social harmony.*

The Church promotes dialogue as an instrument of peace in relations with other faiths or with political authorities. The Church condemns war and any kind of fanaticism. The numerous conflicts and violent manifestations in recent years are proof of the need for cooperation between the world's religions to establish peace. Dialogue is the only real instrument for establishing a climate of understanding and harmony. Dialogue assumes that all members of the group are equal and have the same rights of expression and action. The study aims to present the role of interreligious dialogue in building peace and respect for fellow believers of other faiths.

Keywords: *dialogue, religion, peace, violence, fanaticism, cooperation*

Introducere

În spectrul cercetării teologice s-a vorbit și scris mult despre *misiune și dialog interreligios*. Se impun niște precizări realiste asupra evoluției dialogului interreligios ca instrument al promovării păcii la nivel global. Unii preferă termenul de *interconfesional* în locul *interreligiosului*, sau invers sau cum susțin unii, că ar trebui să ne întoarcem la sensul original al cuvântului *ecumenic* (mondial). Alții au militat pentru termeni precum *interideologic*, *intercivilizațional*, *intercultural*, *multiconfesional*, *interspiritual* și *multireligios*. Este clar că prin natura sa Biserica este misionară și dialogică, fiind în dialog și cu alte credințe¹. Epoca patristică a fost astfel caracterizată de întâl-

---

1 Mihai Himcinschi, *Misiune și dialog. Ontologia misionară a Bisericii din perspectiva dialogului interreligios*, Alba Iulia, Edit. Reîntregirea, 2003; †Anastasios Yannoulatos, „Facing People of Other Faiths from an Orthodox Point of View”, în *Greek Orthodox Theological Review*, vol. 38, nr. 1-4, 1993, pp. 131-152.

niri teologice profunde cu viziunile religioase și metafizice asupra vieții și lumii de atunci. Primele contacte teologice ale creștinismului cu aceste credințe au fost de natură apologetică². Vedem aici contactele cu iudaismul³. Aceste contacte s-au diversificat odată cu cucerirea lumii bizantine de către imperiile arab și otoman. Dialogul cu islamul a devenit, de asemenea, o necesitate existențială chiar dacă acesta a luat aspectul unui dialog de supraviețuire⁴. Coexistența Bisericilor ortodoxe cu hinduismul și budismul este de asemenea un aspect al dialogului interreligios. Se poate spune că Ortodoxia a dat dovadă de un angajament consecvent față de acest dialog. Biserica ortodoxă, prin structura sa, condamnă orice fel de fanatism indiferent de spațiul în care se manifestă acesta⁵.

Primele decenii ale secolului al XXI-lea, cu numeroasele conflicte militare și politice, dar și cu multele manifestări care îmbracă haina terorismului, dovedesc necesitatea cooperării între religiile lumii pentru o coexistență pașnică. Importanța dialogului în astfel de contexte este evidentă, iar oamenii religioși nu își pot permite să îl ignore⁶. Dialogului interreligios este o condiție sine qua non pentru pacea globală⁷.

Mulți sociologi și politologi oferă o viziune complexă asupra relației dintre religie și violență. Cunoaștem faptul că religia este un ingredient-cheie al unei civilizații, chiar din antichitate, când rolul său era unul esențial. Religia a fost un factor principal în ciocnirea dintre civilizații care au determinat episoade de violență. Falia produsă între civilizații a devenit

---

2 Geevarghese Coorilos, „Mission and Inter-Religious Dialogue: Some Orthodox Perspectives”, în *Orthodox Handbook on Ecumenism*, Pantelis Kalaitzidis, Thomas Fitzgerald, Cyril Hovorun, Aikaterini Pekridou, Nikolaos Asproulis, Guy Liagre, Dietrich Werner (eds.), Oxford: Regnum Books International, 2014, p. 831.

3 Dumitru Abrudan, „Creștinismul și mozaismul în perspectiva dialogului interreligios” (Teză de doctorat în teologie), în *Mitropolia Ardealului*, nr. 1-3/1970, pp. 59-177.

4 Adrian Boldișor, „Poziția ortodoxă față de dialogul inter-religios. Dialogul cu islamul”, în *Revista Teologică*, Serie Nouă, anul XX (92), nr. 2, 2010, Sibiu, Editura Andreiana, pp. 211-212.

5 †Anastasios Yannoulatos, *Mission in Christ's Way*, Holy Cross Orthodox Press, 2010, p. 226.

6 †Anastasios Yannoulatos, „Problems and Prospects of Interreligious Dialogue,” în *Ecumenical Review* 52 (2000), p. 7. <https://doi.org/10.1111/j.1758-6623.2000.tb00042.x>

7 †Anastasios Yannoulatos, „Aritudinea Ortodoxiei față de alte religii”, în *Cum să trăim Ortodoxia astăzi*, traducere din limba engleză de Doina Rogoti, București, Editura Sophia, 2010, pp. 224-244.

terenul manifestărilor violente, religia fiind un factor important în această luptă. Violența care a izbucnit episodic în zona acestei falii civilizaționale implică mulți alți factori, inclusiv incitarea și manipularea politică a comunităților religioase în perioade de criză și tensiuni sociale. Altfel spus, nu este vorba de contactul între religii, ci mai mult de o luptă mult mai complexă între două civilizații, fiecare dintre ele având amintiri divergente cu privire la conflictul dintre ele. De aceea într-un dialog interreligios trebuie să se țină cont de acești factori istorici și geografici complecși. Conflictele presupus religioase sunt uneori rezultatul secularismului politic modern. Secularismul este întotdeauna modelat de presiunile majoritare, de curențele ideologice și de amintirile istorice din cadrul unui anumit stat-națiune și va arăta diferit de la o țară la alta. Minoritățile religioase vor avea nemulțumiri cu privire la locul în care presiunile majoritare au încercat să traseze linia de demarcație secular/religios, public/privat. În același timp, violența care afectează lumea noastră nu poate fi redusă doar la factori religioși. Iar în ceea ce privește secularismul, acesta are tendința de a exacerba diferențele religioase, ridicând majoritățile și minoritățile religioase unele împotriva altora în dispute ușor de aprins⁸. Dialogul interreligios devine remediu oportun în astfel de situații⁹.

Dialogul și teologiile misiunii și-au însușit diverse abordări în timp, plecând de la ideea comuniunii treimice ca imagine perfectă a dialogului. Unul dintre principiile fundamentale ale teologiei ortodoxe este natura sa apofatică. Teologia apofatică ne-ar îndemna să fim umili și incluzivi, atât în esență, cât și în metodologie, în eforturile noastre de misiune și de dialog. Slava revelată a lui Dumnezeu, energiile lui Dumnezeu, pătrund în întreaga umanitate și în întreaga creație, sugerând atracția și disponibilitatea universală a prezenței și a darurilor lui Dumnezeu, inclusiv a darului mântuirii.

Sunt unii care susțin că dialogul interreligios duce inevitabil la compromiterea angajamentului față de misiune și evanghelizare și că angajamentul față de dialog este incompatibil cu angajamentul față de misiune, ca fiind elemente divergente. Ori dialogul, ar trebui să fie ethosul ideal al

---

8 Jonathan Fox, *The Unfree Exercise of Religion: A World Survey of Discrimination against Religious Minorities*, Cambridge University Press, 2016, p. 77.

9 Jeremy Salt, „Global Disorder and the Limits of Dialogue”, în *Third World Quarterly*, no. 29 (2008), p. 691-710.

oricărei misiuni. Atât misiunea, cât și dialogul interreligios trebuie să fie coordonate și orientate spre împărtășirea reciprocă a diferitelor înțelegeri ale lui Dumnezeu, a spiritualităților și a resurselor între diferitele comunități de credință. Atunci când participăm la misiunea Dumnezeului Treimic, răspundem de fapt la revărsarea iubirii lui Dumnezeu, care este oferită ca dar gratuit întregii creații. Această misiune este în sine un proces de împărtășire a iubirii lui Dumnezeu - un dialog al iubirii.

Imaginea Sfintei Treimi, modelul dimensiunii dialogice a misiunii creștine

Fundamentul și scopul dialogului este Sfânta Treime, unitatea în diversitate¹⁰. Iconomia Duhului Sfânt”, adică lucrarea Duhului Sfânt în lume, ne poate elibera de diverse reduționisme și tipare de gândire¹¹. Este real faptul că Dumnezeu folosește oameni din toate credințele și convingerile, nu doar pe creștini, pentru mântuirea lumii. Duhul Adevărului este cel care ne conduce la „tot adevărul”, după voia sa (Ioan 3, 8). Nu putem stabili limite prezenței și funcționării omnisciente a lui Dumnezeu. Consecința unei perspective pnevmatologice pentru misiune și pentru întâlnirile interreligioase este că Biserica dobândește o viziune mai largă asupra dialogului interreligios¹². Întrucât Duhul Sfânt lucrează pe căi tainice, nu putem înțelege pe deplin lucrările Duhului Sfânt în alte credințe și culturi¹³.

Una dintre limitările teologiei misiunii și dialogului a fost faptul că o mare parte din ea a rămas la nivelul intelectului¹⁴. Teologia ortodoxă se situează pe un plan de echilibru între minte și inimă, între teorie și practică. Misiunea și dialogul ajung să fie aplicate în contexte concrete din viața oamenilor de diferite credințe sau ate. Principii precum libertatea, dreptatea,

---

10 Nifon Mihăiță, „Dialogue and Orthodox Mission Today”, în *International Review of Mission*, 102 (1), p. 103-119.

11 Felix Wilfred, „Our Neighbors and Our Christian Mission”, în Philip Wickeri (Ed.), *The People of God among All God's Peoples: Frontiers in Christian Mission*, London, 2000, p. 77-100.

12 Jooseop Keum (Ed.), *Together Towards Life: Mission and Evangelism in Changing Landscapes With a Practical Guide*, Geneva: WCC, 2013, p. 27.

13 Jooseop Keum (Ed.), *Together Towards Life: Mission and Evangelism in Changing Landscapes With a Practical Guide*, p. 93.

14 John G. Stackhouse Jr., *Humble Apologetics: Defending the Faith Today*, New York: Oxford University Press, p. 56.

drepturile omului, demnitatea și iubirea intră în dialog și sunt mărturisite de oameni de toate religiile, rasele, genurile și clasele sociale. Aceste tipuri de misiune și de dialog interreligios sunt mai relevante în contextelor contemporane, deoarece acestea „nu solicită acorduri comune asupra aspectelor legate de credință, ci se pot baza pe acceptarea și respectarea libertății religioase a celorlalți și pe dreptul lor de a decide care sunt viziunile și obiectivele lor finale”¹⁵.

Experiențele de viață zilnică ale oamenilor obișnuiți ne pot oferi puncte de plecare mai semnificative decât noțiunile abstracte despre Dumnezeu pentru mărturia și dialogul nostru. Participarea la afirmarea vieții în demnitate este o formă autentică de mărturie și de dialog interreligios¹⁶. Misiunea care afirmă *plinătatea vieții și dialogul vieții* nu este prerogativa exclusivă a creștinilor. Mărturia comună și dialogul interreligios nu urmăresc crearea unei religii universale, o „pan-religie”, ci vizează crearea unor „comunități de credincioși din diferite tradiții religioase”, care l-ar considera pe „celălalt” partener în misiune și dialog, niciodată ca o țintă sau un obiect. Prin participarea cu credincioșii din alte religii, creștinii ajută lucrarea Duhului Sfânt pentru o nouă realitate mondială - o comuniune globală a iubirii.

Dialogul interreligios ca instrument al construirii păcii

Dialogul este un instrument al reconcilierii care are mai multe etape, iar părțile aflate în conflict le parcurg în moduri diferite și într-un ritm diferit. Întâlnirea cu *celălalt* și înțelegerea perspectivei acestuia este o condiție necesară pentru ca reconcilierea reciprocă să aibă loc. În dialog, avem nevoie ca celălalt să ne arate ceea ce gândim și simțim. Celălalt devine oglinda în care ne examinăm propriile sentimente și ne punem întrebări riscante pe care nu le-am pune dacă nu am fi forțați să ne întâlnim cu celălalt într-un mediu de încredere¹⁷.

---

15 David J. Bosch, *Transforming Mission: Paradigm Shifts in Theology of Mission*, Orbis Book, New York, 2011, p. 554.

16 Vezi Ioan Dura, *Dialog, toleranță, libertate. Configurații ale religiei în tranziția de la secularizare la pluralizare*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2022; Ioan Dura, „Religious Identities in the Global Society. Conceptualization of Interreligious Dialogue Paradigms in the Dynamics of Globalization”, în *9th European Symposium on Religious Art, Restoration and Conservation*, Edited by Iulian Rusu, Kermes Book, Torino, 2017, pp. 40-43.

17 Mohammed Abu-Nimer, „Interreligious dialogue and the path to reconciliation”, în *Multi-level Reconciliation and Peacebuilding*, Kevin P. Clements and SungYong Lee (eds.), London and New York: Routledge, 2021, p. 46.

Procesele de reconciliere necesită spații de dialog. Reconcilierea înseamnă să accepți ipoteza că celălalt gândește diferit și că are dreptul de a exista alături de tine. Rezistența față de reconciliere vine de la concepția doctrinelor că dețin anumite adevăruri exclusive. Este adevărat că apartenența la fiecare credință are cerințe, îndatoriri și privilegii¹⁸.

Angajarea într-un proces dialogic pentru reconciliere necesită acceptarea unor ipoteze, dintre care unele ar putea contrazice interpretările teologice ale propriei comunități religioase. Este esențial să se pornească de la premisa că încrederea este necesară pentru un dialog real. În zonele de conflict, în special în contexte în care identitățile religioase au fost manipulate de diferitele părți pentru a justifica violența, este riscant să ai încredere în membrii celeilalte credințe religioase, mai ales unde conflictul implică religiile monoteiste, care au prejudecăți adânc înrădăcinate în mentalul colectiv. Astfel, în timpul etapei inițiale de reconciliere, participanții au o imagine negativă despre celălalt pe care reușesc să o depășească treptat și lent.

Tradiția misionară creștină are o practică care compara învățăturile ei cu alte credințe. Comunitățile de credință oferă adeptilor lor răspunsuri la întrebarea de ce calea noastră este mai bună sau cea mai bună în comparație cu alte credințe. Prin întruniri percepția față de ceilalți devine nuanțată, iar pentru promovarea dialogului pentru reconciliere trebuie depășite anumite bariere conceptuale. Memoria colectivă și dinamica conflictelor interreligioase, declanșează nevoia de autoapărare înrădăcinată în mintea credinciosului. Astfel, comunicarea deschisă este rareori utilizată în cadrul întâlnirii¹⁹. Dialogul presupune că toți membrii grupului sunt egali și au aceleași drepturi de exprimare și de acțiune²⁰. Nu se acordă prioritate membrilor comunității religioase dominante în societate. Cel care este mai puternic nu are de drept întâietate, ci în dialog promotorii acestuia compensează relațiile asimetrice externe prin împuternicirea comunităților de credință minoritare pe tot parcursul procesului dialogal. Exemplu, oferirea comunității religioase minoritare a propriului spațiu pentru a-și practica propriile ritualuri și pentru a-și dezvolta propria cale separată de angaja-

---

18 Vezi M. Gerrard, M. Abu-Nimer (Eds.), *Making peace with faith: The challenges of religion and peacebuilding*, Rowman and Littlefield Publishing Group, 2018.

19 D. Little, *Peacemakers in action: Profiles of religion in conflict resolution*, Cambridge University Press, 2007, pp. 78-79.

20 Ștefan Resceanu, „Temeiuri pentru dialogul interreligios”, în *Mitropolia Olteniei*, anul XXVI, nr. 1-2, 1974, pp. 25-35.

re cu grupul de credință dominant, precum vedem situația românilor din diaspora care au primit biserici catolice pentru propriile lor slujbe. Comunitățile de credință nu se vor simți confortabil dacă realitatea exterioară este reproduasă în cadrul proiectului de întâlnire și oferă privilegiile comunităților de credință dominante.

Dialogul nu poate scăpa pe deplin de realitatea exterioară. O astfel de recunoaștere este un pas esențial pentru ca participanții din ambele părți să înțeleagă temerile și nevoile distincte, modurile diferite în care ambele comunități perpetuează conflictul și modurile diferite în care oamenii din fiecare parte plătesc prețul acestui conflict.

Limbajul întâlnirii este o altă manifestare a relației asimetrice²¹. Asumarea riscurilor face parte din procesul dialogal de reconciliere. Dacă participantul la dialog nu-și asumă niciun risc nu trece dincolo de zona sa de confort în înțelegerea celuilalt. Pentru a învăța se cere ca cel care învață să pună întrebări și să aștepte informații din alte surse. În multe întâlniri care nu încurajează asumarea de riscuri prin intermediul procesului de dialog, participanții nu depășesc zona lor de confort și rămân cu informațiile și cunoștințele pe care le aveau înainte de întâlnire. O întâlnire dialogică autentică trebuie să treacă dincolo de aceasta. Ea va permite participanților să pună întrebări reale imposibile în viața de zi cu zi sau în interacțiunea interreligioasă²². Participanții și organizatorii întâlnirilor interreligioase evită adesea să abordeze problemele dificile susținând discutarea problemelor convergente. Această procedură reduce însă posibilitatea unei reconcilieri autentice care să construiască o relație de încredere profundă și susținută. Un asemenea demers are ca rezultat o gestionare temporară a problemelor dar nu o reconciliere.

Atunci când dialogul evită în mod deliberat aceste aspecte controversate și se concentrează exclusiv pe punctele comune teologice, cum ar fi pacea, iertarea, justiția, rugăciunile, postul sau caritatea, spațiul de dialog devine mai puțin riscant, mai puțin vulnerabil și mai confortabil pentru membrii săi. Evident, aprofundarea problemelor dificile trebuie să se facă într-un mod gradual și profesionist. De fapt, respectul pentru diversitate se adâncește atunci când membrii diferitelor comunități religioase realizează

---

21 C. H. Grundmann, *Interreligious dialogue: An anthology of voices bridging cultural and religious divides*, Anselm Academic, 2015, p. 3.

22 C. H. Grundmann, *Interreligious dialogue: An anthology of voices bridging cultural and religious divides*, pp. 7-8.

că există contradicții și diferențe inerente pe care dialogul nu le poate depăși, iar acestea ar trebui acceptate și respectate ca parte a relației.

Dialogul pentru reconciliere se bazează, de asemenea, pe principiul acțiunii, fapt dorit de participanții la dialogul interreligios. Membrii diferitelor comunități de credință se alătură întâlnirii și dialogului pentru că ei doresc o schimbare, o nouă formă de relație. Dialogul interreligios se transformă într-un proiect în care se observă care sunt acțiunile comune, dar și cele separate care se pot face pentru a răspunde provocărilor prin care trec comunitățile de credință²³. În cadrul dialogului interreligios se observă dinamica sau interacțiunea dintre membrii comunităților religioase minoritare, care devin parte a dialogului pentru a schimba structurile politice, sociale și culturale dominante, care impun bariere dezideratelor și aspirațiilor lor religioase. Membrii comunității religioase dominante caută dialogului pentru a învăța despre alte credințe, pentru a descoperi puncte comune și pentru a nu fi percepuți ca membri ai comunității dominante opresive și privilegiate²⁴. Acțiunea comună produsă de întâlnirea interreligioasă este liantul care unește grupul interconfesional și sporește șansele de a crea un dialog susținut pentru reconciliere.

Domeniul dialogului interreligios pentru reconciliere este în faza sa incipientă ca domeniu profesional. Dezvoltarea sa este dificilă pentru că există factori interni și externi care afectează dezvoltarea acestui domeniu ca formă eficientă de interacțiune interreligioasă. Agențiilor religioase le lipsește angajamentul instituțional față de dialogul interreligios²⁵. Drept urmare, nu există un angajament sau o viziune profundă pentru a urmări o stare de reconciliere a relațiilor. De aceea de cele mai multe ori dialogul intervine în momente de criză. Pe de altă parte agențiile religioase – Bisericele, trebuie să răspundă la presiunea instituțiilor guvernamentale care doresc să vadă că sunt suficient de deschise pentru a se adapta la un anumit nivel de diversitate religioasă. Majoritatea instituțiilor religioase și-au definit un compartimentat pentru dialog interreligios, dar fără implicarea instituțională.

În multe instituții religioase de tip academic cursurile și seminariile despre dialog interreligios au devenit recent materiile de studiu. Mulți

---

23 Emil Jurcan, „Dialogul inter-religios în lumea contemporană”, în *Orizonturi Teologice*, anul III, nr. 2, 2002, pp. 84-91.

24 M. Abu-Nimer, *Dialogue, conflict resolution, and change: Arab-Jewish encounters in Israel*, New York: SUNY Press, 1999, p. 112-113.

25 L. Phillips, *The Promise of Dialogue*, John Benjamins, Amsterdam, 2011, p. 5.

clerici însă nu au primit în mediul academic absolvit o educație cu privire la necesitatea dialogului interreligios și a reconcilierii. Astfel, conceptul de dialog interreligios le este străin. Aceștia au fost educați să își aperse credința în fiecare interacțiune pe care o au cu celelalte comunități religioase și să caute punctele slabe pentru a-i ataca pe interlocutori.

În multe țări instituțiilor religioase se află sub autoritatea politică sau sunt guvernate de legi și reglementări laice. Astfel, guvernul și factorii de decizie politică pot sprijini în mod intenționat programele de dialog și de diversitate religioasă și în cadrul sistemelor educaționale formale. Acest lucru devine imposibil și chiar dăunător în zonele de conflict, unde angajamentul factorilor de decizie cu instituțiile și actorii religioși este adesea negativ și manipulator. Politicienii se angajează într-un parteneriat cu instituțiile religioase – Biserici pentru a obține un sprijin electoral. Autoritățile statului fac apel la autoritatea religioasă pentru a primi sprijin în anumite demersuri politice. De aceea, manipularea liderilor religioși afectează credibilitatea și capacitatea acestora de a transmite mesaje pozitive și reconciliatoare în societate. Astfel, slăbește capacitatea unei instituții religioase, de obicei dominante, de a face apel la o întâlnire cu celelalte comunități religioase sau de a face apel la acțiuni comune pentru a promova justiția și egalitatea.

Acolo unde angajamentul dintre agențiile religioase și autoritățile politice este bine stabilit, interacțiunile se limitează la elemente generale fie la combaterea extremismului și violenței²⁶. Procesul de reconciliere are nevoie de implicarea factorilor politici și agențiilor religioase în utilizarea unor modele de intervenție care vizează cauzelor profunde ale conflictelor violente.

Multe evenimente interconfesionale abordează teme generale și fac declarații fade despre pace și conviețuire cu un impact redus. Multe dialoguri s-au mulțumit cu declarații superficiale fără a aborda probleme profunde, de interes comunitar²⁷. Dialogul a devenit un instrument de aducere a liniștii și nu de dezbateri a problemelor profunde care tulbură societatea și o aduce în preajma violenței. De multe ori pentru o pace relativă se evită adevărul.

---

26 Wood, J. T., „Entering into Dialogue”, in R. Anderson et al., (Eds), *Dialogue: Theorizing Difference in Communication Studies*, Sage Publications, California, 2004, p. XV.

27 Rowan Williams, „Muslim-Christian Dialogue in Britain and Beyond”, în *Islam and Christian-Muslim Relations* 19 (2008), p. 336.

O mare parte dintre participanții la dialogul interreligios contemporan continuă să creadă că toate conflictele dintre „religiile lumii” constituie o piedică pentru pacea mondială. Conflictele nu sunt atât religioase cât sociale și politice interpuse într-un idiom religios. Cei mai bogați și mai educați tind să trăiască în spații urbane, cosmopolite, unde dialogul interconfesional primește impuls de la un mediu politic, în timp ce cei mai săraci și mai puțin educați tind adesea să trăiască în medii mai omogene, adesea rurale, unde în ultimele decenii naționalismele nostalgice cu tentă religioasă au câștigat tradiție.

Constatăm că rezultatul dialogului interreligios a fost uneori, în ciuda retoricii despre pacificare, sursa unor diviziuni interne în cadrul anumitor comunități religioase. Observăm acest fenomen în cazul monoteismelor, unde voci progresiste din cadrul acestor comunități au susținut cu tărie dialogul interreligios, în timp ce voci mai conservatoare s-au îngrijorat ca acest dialog să nu ducă spre relativism²⁸. Tradiționaliștii sunt cei care exagereze temerile legate de faptul că dialogul interreligios face rău. La rândul lor progresiștii ar trebui să admită că există ceva profund lipsit de tact în a îndemna la dialog în timp ce se ridică împotriva celor care susțin un anumit tradiționalism. Totuși, mulți sunt de acord că dialogul interreligios este, în general, un „lucru bun”. A refuza dialogul este o trădare a chipului lui Dumnezeu în umanitate, care cere comuniune. Hristos Fiul lui Dumnezeu întrupat a vorbit cu toți oamenii fără nicio discriminare indiferent de categoriile sociale, etnice și morale din care proveneau. Este imaginea desăvârșită a dialogului. Este adevărat că în dialog trebuie să ne păstrăm propria identitate. Nu se poate dialoga într-un mod neutru, cu o identitate neclară²⁹. În dialog misiunea ortodoxă dă mărturie despre bogăția sa spirituală³⁰.

În gândirea teologiei ortodoxe violența și războiul încep în primul rând în inimile oamenilor, din egoism, ură și dorință de răzbunare. Această ură se transformă în elementele concrete ale războiului: armament, violență și distrugere. Pacea începe în inimile noastre, prin formarea conștiinței, convertirea inimilor și cooperarea interconfesională și interreligioasă.

---

28 Robert Wuthnow, *America and the Challenges of Religious Diversity*, Princeton University Press, 2005, p. 302.

29 Nicolae Achimescu, *Religii în dialog*, Trinitas, Iași, 2006, p. 3.

30 Vezi + Nifon Mihăiță, „Dialogue and Orthodox Mission Today”, în *International Review of Mission*, 102 (1), p. 110.

Trăim într-o lume violentă, copleșită de războaie pe care gândea că nu le va mai cunoaște vreodată. În această lume bisericile creștine au ajuns să recunoască, alături de alte comunități religioase, că efortul pentru pace constituie principala expresie a responsabilității lor pentru viața lumii. Această responsabilitate pornește de la premisa că bunătatea ontologică a tuturor ființelor umane și a tot ceea ce Dumnezeu a creat, continuă să conducă spre unitate. Pentru Ortodoxie, pacea este legată în mod inextricabil de noțiunile de dreptate și libertate pe care Dumnezeu le-a acordat tuturor ființelor umane prin Hristos și prin lucrarea Duhului Sfânt ca dar și vocație.³¹

Concluzii

Ortodoxiei a contribuit la consolidarea dialogului și a practicilor misionare din întreaga lume³². Teologia ortodoxă este chemată să adopte sinceritatea și smerenia în dialogul interreligios. Dumnezeu este sursa și izvorul dialogului, iar misiunea îi aparține lui Dumnezeu, sursa și izvorul dialogului. Conceptul ortodox de Imago Dei afirmă că fiecare ființă umană, în virtutea faptului că posedă chipul lui Dumnezeu, are acces la harul divin și la mântuire.

Sfânta Treime, centrul teologiei ortodoxe și al vieții ecleziale, este o comunitate de trialog în care persoanele trăiesc într-o relație de perihoreză, de comunicare continuă și locuire reciprocă.

Reconcilierea conflictelor este un deziderat vechi. Omenirea s-a străduit să construiască sisteme sociale care să faciliteze interacțiunile pașnice între persoane cu dorințe și opinii diferite. Religiile au valori comune precum pacea, milostenia, iubirea și respectului pentru demnitatea umană, dar transmiterea acestor valori în societate pentru a reglementa viața oamenilor a fost extrem de limitată. O societate care a integrat o cultură a întâlnirii dialogice în sistemul său le acordă membrilor săi spații sigure pentru a explora modalități creative de rezolvare a problemelor și de promovare a păcii.

---

31 Vezi John Breck, „Justiciable War’: Lesser Good or Lesser Evil?’, în *St. Vladimir Theological Quarterly* 47, no. 1 (2003), pp. 97-109.

32 Nikolaos Dimitriadis, „Ορθόδοξη συμβολή στη θεμελίωση τοῦ θεμιτοῦ τοῦ διαθρησκευτικοῦ διαλόγου στὴν παγκόσμια χριστιανικὴ ἱεραποστολή”, în *Theologia: Quarterly Edition of the Holy Synod of the Church of Greece*, 84 (4), p. 33-40.

În mod evident, există bune practici în domeniul dialogului interreligios care pot fi utilizate ca modele eficiente pentru a promova cultura întâlnirilor dialogice. Aceste modele trebuie să fie recunoscute și de către autoritățile religioase și de factorii de decizie politică. Acestea au fost testate în mod repetat de-a lungul istoriei. În cazul în care factorii de decizie politică, liderii religioși și alte persoane influente adoptă un cadru de reconciliere, multe vieți omenești vor fi salvate. Am văzut exemple de solidaritate și compasiune umană la nivel local, național și global.

Ortodoxia care are o vocație misionară și vede dialogul ca pe o oportunitate de cunoaștere și comuniune. Ea vede dialogul ca fiind un mijloc de realizare a unității vizibile a Bisericii lui Hristos, iar pe de altă parte, o șansă de a articulare a solidarității umane cu cei de alte credințe, pentru a colabora în chestiuni concrete de viață pentru realizarea păcii. Dialogul impune deschiderea față de ceilalți și respectul pentru partenerii de dialog ajungând la un obiectiv comun, dar păstrând propria învățătură și tradiție. Ortodoxia se angajează în dialogul ecumenic și interreligios, fiind conștientă de faptul că este succesoarea fidelă a Bisericii Una și că păstrează succesiunea apostolică, tezaurul doctrinar, canonic, liturgic și spiritual.

Bibliografie:

- * ABRUDAN, Dumitru, „Creștinismul și mozaismul în perspectiva dialogului interreligios” (Teză de doctorat în teologie), în *Mitropolia Ardealului*, nr. 1-3/1970, pp. 59-177.
- * ABU-NIMER, Mohammed, „Interreligious dialogue and the path to reconciliation”, în *Multi-level Reconciliation and Peacebuilding*, Kevin P. Clements and SungYong Lee (eds.), London and New York: Routledge, 2021, p. 46-55.
- * ABU-NIMER, Mohammed, *Dialogue, conflict resolution, and change: Arab-Jewish encounters in Israel*, New York: SUNY Press, 1999.
- * ACHIMESCU, Nicolae, *Religii în dialog*, Trinitas, Iași, 2006.
- * BOLDIȘOR, Adrian, „Pозиția ortodoxă față de dialogul inter-religios. Dialogul cu islamul”, în *Revista Teologică*, Serie Nouă, anul XX (92), nr. 2, 2010, Sibiu, Editura Andreiana, pp. 211-212.
- * BOSCH, J. David, *Transforming Mission: Paradigm Shifts in Theology of Mission*, Orbis Book, New York, 2011, p. 554-556.

- ✦ BRECK, John, „'Justiciable War': Lesser Good or Lesser Evil?”, în *St. Vladimir Theological Quarterly* 47, no. 1 (2003), pp. 97-109.
- ✦ COORILLOS, Geevarghese, „Mission and Inter-Religious Dialogue: Some Orthodox Perspectives”, în *Orthodox Handbook on Ecumenism*, Pantelis Kalaitzidis, Thomas Fitzgerald, Cyril Hovorun, Aikaterini Pekridou, Nikolaos Asproulis, Guy Liagre, Dietrich Werner (eds.), Oxford: Regnum Books International, 2014, p. 831-837.
- ✦ DIMITRIADIS, Nikolaos, „Ὁρθόδοξη συμβολή στὴ θεμελίωση τοῦ θεμιτοῦ τοῦ διαθρησκευτικοῦ διαλόγου στὴν παγκόσμια χριστιανικὴ ἱεραποστολή”, *Theologia: Quarterly Edition of the Holy Synod of the Church of Greece*, 84 (4), p. 33-40.
- ✦ DURA, Ioan, „Religious Identities in the Global Society. Conceptualization of Interreligious Dialogue Paradigms in the Dynamics of Globalization”, în *9th European Symposium on Religious Art, Restoration and Conservation*, Edited by Iulian Rusu, Kermes Book, Torino, 2017, pp. 40-43.
- ✦ DURA, Ioan, *Dialog, toleranță, libertate. Configurații ale religiei în tranziția de la secularizare la pluralizare*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2022.
- ✦ FOX, Jonathan, *The Unfree Exercise of Religion: A World Survey of Discrimination against Religious Minorities*, Cambridge University Press, 2016,.
- ✦ GERRARD, M., Abu-Nimer, Mohammed (Eds.), *Making peace with faith: The challenges of religion and peacebuilding*, Rowman and Littlefield Publishing Group, 2018.
- ✦ GRUNDMANN, C. H., *Interreligious dialogue: An anthology of voices bridging cultural and religious divides*, Anselm Academic, 2015.
- ✦ HIMCINSCHI, Mihai, *Misiune și dialog. Ontologia misionară a Bisericii din perspectiva dialogului interreligios*, Alba Iulia, Edit. Reîntregirea, 2003.
- ✦ JURCAN, Emil, „Dialogul inter-religios în lumea contemporană”, în *Oriizonturi Teologice*, anul III, nr. 2, 2002, pp. 84-91.
- ✦ KEUM, Jooseop, (Ed.), *Together Towards Life: Mission and Evangelism in Changing Landscapes with a Practical Guide*, Geneva: WCC, 2013.
- ✦ LITTLE, D., *Peacemakers in action: Profiles of religion in conflict resolution*, Cambridge University Press, 2007.
- ✦ +MIHĂIȚĂ, Nifon, „Dialogue and Orthodox Mission Today”, în *International Review of Mission*, 102 (1), p. 103-119.

- ✦ PHILLIPS, L., *The Promise of Dialogue*, John Benjamins, Amsterdam, 2011.
- ✦ RESCEANU, Ștefan, „Temeiuri pentru dialogul interreligios”, în *Mitropolia Olteniei*, anul XXVI, nr. 1-2, 1974, pp. 25-35.
- ✦ SALT, Jeremy, „Global Disorder and the Limits of Dialogue”, în *Third World Quarterly*, no. 29 (2008), p. 691-710.
- ✦ STACKHOUSE, G. John Jr., *Humble Apologetics: Defending the Faith Today*, New York: Oxford University Press, p. 56.
- ✦ WILFRED, Felix, „Our Neighbors and Our Christian Mission”, în Philip Wickeri (Ed.), *The People of God among All God's Peoples: Frontiers in Christian Mission*, London, 2000, p. 77-100.
- ✦ WILLIAMS, Rowan, „Muslim-Christian Dialogue in Britain and Beyond”, în *Islam and Christian-Muslim Relations* 19 (2008), p. 336-339.
- ✦ WOOD, J. T., „Entering into Dialogue”, in R. Anderson et al., (Eds), *Dialogue: Theorizing Difference in Communication Studies*, Sage Publications, California, 2004, p. XV. <https://sk.sagepub.com/book/edvol/dialogue/front-matter/d7>
- ✦ WUTHNOW, Robert, *America and the Challenges of Religious Diversity*, Princeton University Press, 2005.
- ✦ †YANNOULATOS, Anastasios, „Atitudinea Ortodoxiei față de alte religii”, în *Cum să trăim Ortodoxia astăzi*, traducere din limba engleză de Doina Rogoti, București, Editura Sophia, 2010, pp. 224-244.
- ✦ †YANNOULATOS, Anastasios, „Facing People of Other Faiths from an Orthodox Point of View”, în *Greek Orthodox Theological Review*, vol. 38, nr. 1-4, 1993, pp. 131-152.
- ✦ †YANNOULATOS, Anastasios, „Problems and Prospects of Interreligious Dialogue”, în *Ecumenical Review* 52 (2000), p. 7. <https://doi.org/10.1111/j.1758-6623.2000.tb00042.x>.
- ✦ †YANNOULATOS, Anastasios, *Mission in Christ's Way*, Holy Cross Orthodox Press, 2010.